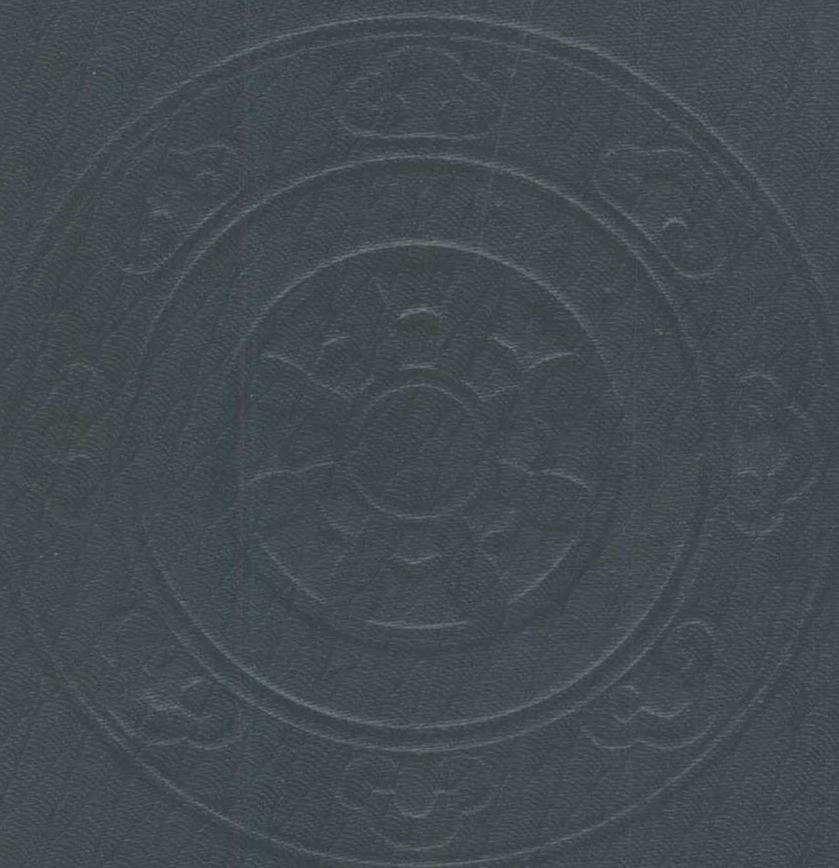

མཐུན་ཆུང་ཆེན་གྱི་ཆེན་མོ་མཆོད་དེ།

佛学词典

མཐུན་སྒྲིལ་ཆོས་གཞུང་གི་ཆོས་མཛད་

佛学词典

主编

王沂暖

编写人员

唐景福 华侃 何天慧

马学仁 车得驷

青海民族出版社

1992·西宁

书名藏文题字 智 华

书名汉文题字 王沂暖

封面设计 井淑升

责任编辑 史学礼 王承昆 袁淑华

佛 学 词 典

王沂暖 主编

青海民族出版社出版

(西宁市西关大街96号)

版式设计: 郭承祖

青海省新华书店发行 青海民族印刷厂印刷

开本: 787×1092毫米 1/16 印张: 57.75

1992年7月第一版 1992年7月第一次印刷

印数: 1—8,200

ISBN 7-5420-0298-8/G·256

定 价: 25.00元

前 言

随着我们伟大祖国社会主义建设事业的蓬勃发展，研究藏族历史、文学艺术以及宗教等工作，亦随之同步发展，进入了一个新的历史阶段。

藏族文化曾经历了一个很长的佛教时期。在这个时期内，佛教渗入各个文化领域。所以藏族各种书刊典籍，无不带有浓厚的宗教色彩，充满着佛教所惯用的名词术语。阅读起来，确实有不少不易理解的难点。因此，我们认为编辑一部有关佛学的常见基本词汇，即《佛学词典》，是非常必要的。我们曾于1987年初步编辑了这样一部词典，出版发行，但所收词条较少，不能满足读者的需要。这次又重新编选，增加了三倍以上的条目，比以前那部丰富得多了。这对阅读藏文书籍，可能起到更好的帮助作用。

这部《佛学词典》，是在我院党政领导下，在院研究所的大力支持下，由王沂暖教授主持编写的。词条主要是从《藏汉大辞典》、《青史》、《红史》、《土官宗教源流镜史》、《贤者喜筵》、《格西曲扎藏文辞典》、《印度佛教史》、《菩提道次第》、《密宗道次第》、《瑜伽师地论》、《集论》、《俱舍论》和其它资料中汇集的。总计为一万二千条左右。以藏文佛学词汇为基本词条，并包括藏传佛教著名高僧学人名、寺院庙宇名和佛教经论著述名等。注释以汉文为主，能用藏文注释的词条，也附注了藏文。注释力求准确无误，文字力求简明扼要，比较通俗易懂。

本词典的编排形式，与以前词书惯用的形式，有所改变。以前的编排方式，查找比较费时费事。现在我们采用了王沂暖教授所提供的方式。他在《论藏文字典词书的编写方式》一文中提出的新方式是：以每个藏文字母为部首，以后排列的顺序是先一层字，次二层字，再次三层字。每层字中五个元音按འ、ཡ、ཨ、ེ、ཾ顺序排列。有前后加字的字词，和没有前后加字的字词，是先列没有前后加字的字词，后列有前后加字的字词；有前加字的字词，列在没前加字的字词之前，没有前加字而有后加字之字词列在后边，有重后加字的字词，列在无重后加字的字词之后。两层字的字词，先列下加字，以མ、ཙ、ཛ为顺序，次列上加字的字词，以ཌ、ཎ、ཏ为顺序。三层字的字词，则以下加字ཐ、ཛ、ཌ为顺序。这样编排，查阅时，一层字可以直接到一层字中去查，二层字可以直接到二层字中去查，三层字可以直接到三层字中去查，查有无前后加字的字词，以此类推。这样去查找字词，可能较为方便易查，一层字、二层字、三层字所处的位置，在每一个人的概念中，明明白白，不必前后反复去翻阅。字典词书的编排顺序，自应以便于查阅为主要目的，能增加一些查阅的方便，给读者节省一些宝贵的时间，这是编书人的责任所在，是应当注意及之的！

编词典是一种细致艰巨的工作，也是一种非常复杂的工作，尤其象这种佛学词典。佛教典籍名词术语繁多，宗教义理的训释，更雅惯繁琐，词条又散在各个论述之中，搜集难，训释更难。汉藏两方佛教，虽同源于印度，但所用名词术语，并不完全相同，词义的解释，有些也有出入。尤其藏地寺院之多，名僧之众，教派之繁，如此种种，真是浩如烟海，使人眼花缭乱。这部词典，算是第二次编辑，仍旧挂一漏万，难免简陋之讥。同时，一定存在其它缺点和值得商榷之处，希望得到读者的指正，俟有修订的机会，再进一步补充提高。

编者 1989年4月20日

དཀར་ཆག

ག	འཁ	ཐ	མཆ
ག (1)	ཐ (76)	ཐ (148)	མཆ (242)
དག (18)	ཐ (81)	ཐ (165)	འཆ (248)
བག (24)	ཐ (86)	ཐ (167)	
ཐ (31)	མཐ (90)	འཐ (173)	
ཡ (32)	འཐ (91)	འཐ (175)	ར (251)
མ (33)	འཐ (91)	འཐ (175)	མར (253)
ཀ (37)			འར (254)
ཁ (38)	ག	ང	ར (264)
ཁ (38)	ག (93)	ང (177)	ར (269)
དཐ (46)	དག (101)	དང (185)	འར (270)
དཐ (48)	འག (121)	མང (189)	
འཐ (48)	མག (121)	ར (195)	ན
འཐ (49)	འག (122)	ར (197)	ན (272)
འཐ (49)	ཐ (124)	ར (198)	གན (284)
ཀ (52)	ཡ (125)	འར (204)	མན (287)
ཀ (53)	མ (132)		ན (289)
ཐ (62)	ཀ (135)	ཅ	ན (290)
འཐ (62)	ཁ (136)	ཅ (206)	འན (293)
	དཐ (140)	གཅ (207)	
	མཐ (142)	འཅ (209)	ར
	འཐ (142)	ཅ (212)	ར (297)
འ	འཐ (142)		གར (302)
འ (63)	འཐ (145)	ཆ	འར (308)
མཐ (70)	ཡ (146)	ཆ (215)	ར (309)

ཏྲ (318)	མན (451)	མ (589)	
ཏྲ (324)	ན (451)	མ (590)	མ
བན (332)	མ། (468)	མ (598)	མ (664)
བན (335)		མ (598)	མཚ (681)
	མ	མ (599)	མཚ (687)
མ	མ (472)	དམ (599)	
མ (340)	དམ (475)	མ (603)	མ
མམ (360)	མ (482)	མ (604)	མ (688)
མམ (367)	མ (482)	མ (610)	མམ (688)
	དམ (488)	མ (610)	མམ (689)
ད	དམ (488)		མ (690)
ད (368)	མ (489)	མ	མམ (695)
མད (386)	མ (494)	མ (616)	
བད (391)		དམ (638)	མ
མད (401)	མ	མ (641)	མ (696)
མད (405)	མ (498)	མ (642)	
མ (415)	མམ (505)	མ (643)	མ
མ (415)	མ (524)	དམ (647)	མ (697)
མ (421)	མ (540)	མ (647)	མམ (704)
མ (427)	མམ (542)	མ (648)	མམ (711)
མ (427)	མམ (543)		མ (712)
མ (434)	མ (544)	མ	
མ (434)		མ (649)	མ
མ (434)	མ	མམ (650)	མ (714)
	མ (545)	མམ (652)	མམ (721)
མ	དམ (559)	མ (653)	མམ (729)
མ (436)	མམ (573)	མ (661)	མ (731)
མན (443)	མ (574)	མ (663)	མ (731)

ବଜ୍ର (732)	ଟ (787)	ଡ (831)	
ଘ	ଢ (787)	ଣ	ତ
ଙ (734)	ତ	ଦ (832)	ଡ (894)
ଢ	ଧ (791)	ଢ (861)	ଢ (895)
ଧ (737)	ଢ (814)	ଢ (872)	ଢ (896)
ଢ (759)	ନ	ଢ (880)	ଢ (896)
ନ	ନ (815)	ଢ (880)	ଢ
ଟ (761)	ଢ (828)	ଢ (889)	ଢ (910)
	ଢ (830)	ଢ (890)	ଢ (915)

གཤིང་མེ། (汉)国清寺。为隋代智顗大师建造，寺址在今浙江省天台山。

参看 ཀ་ཅིང་གི་ཟེར་པའི་དཔོན་གྱི་ཆེན་པ། 条。

ག་ཆིང་ཟུང་ཟུང་བའི་དགོན་ཁྱེ་ཆེན་པ། 国清寺。

在浙江省天台县城北五公里，天台山南麓。中国佛教天台宗的发源地。隋开皇中，天台宗创始人智顗大师（*विज्जित*）开始创建。方剪木为基。智顗去世后，开皇十八年（598）晋王杨广承其遗意建成。初名“天台山寺”，因曾有老僧谓智顗曰：“三国（指北周、北齐、陈）成一，有大势力人能为此寺。寺若成，国即清，当呼为国清寺。”隋大业元年（605）赐额国清寺。唐会昌中毁，大中五年（851）重建，柳公权为书“大中国清之寺”额。宋景德二年（1005）改“景德国清寺”。建炎四年（1130）诏易教为禅。元时禅教互争，浙僧无我定为禅。至正元年（1341）曾修整，未几寺僧相攻遂衰废。明洪武十七年（1384）毁于大风。隆庆四年（1570）重建大殿，旋又毁。万历二十五年（1597）重建。清雍正十一年（1733）又重建。1973年曾进行全面整修。现有殿宇十四座，房屋六百余间，建筑面积约19,800平方米。

ཀ་ཚན་བཞི། 四柱弟子，指藏传佛教噶举派祖师
玛尔巴（མར་པ།）的四大著名弟子。即：俄
曲古多杰（རྒྱ་ཆུ་མུ་རྒྱ་ཆེ།）、促顿旺额
（ཕུ་ཏུན་འཕེ།）、梅顿村波（མེ་ཏུན་པོ།）
和米拉日巴（མི་ལ་ར་པ།）。

གཤམ་དཀོན་པ། 噶陀寺。在今四川省甘孜藏族自治州白玉县境内的一寺院名。为十二世纪

宁玛派(旧派)高僧噶当巴·德协西巴(ཀ་
དམ་པ་བདེ་གཤེགས་ཤེས་པ། 1127—?)

创建。该寺院以传授宁玛派“南藏”（**གནེ་ར།**）为主，附带传授“三素尔”（**ཟུར་གསུམ།**）以来传承的宁玛派经典。这个寺受历代德格土司的支持，寺主以转世的形式世代相承。该寺是康区历史悠久，较有声望的一个寺院。

ཀྱ་དག་ 空性。本来清淨(ཅ་བ་ནས་དག་པ།)，法界空性的意思(ཆས་ཀྱི་དབྱིངས་སྣང་པ་ཉིད་ཀྱི་དོན།)。

ཀ་དག་ཐུགས་ཚད། 空观，本净观修。旧密大圓滿修行法要之一。利根懈怠行者，不由勤勉以证解脱的教导法。因位本生之智，处于四大解脱法中，以本性自见、断定自决、解脱自信的方式，放任自然修证元始清静、无有造作、本来自有之法性（གསང་ཐུགས་ཚུགས་པ་ཆེན་པོའི་ཉམས་ལེན་གྱི་གནད། ལེ་ལོ་ཅན་འབད་མེད་ཀྱི་ལེ་ལོ་འབད་མེད་གནད་པ་ལྟེ། གཞི་གནས་རང་སྤྱང་གི་ལེ་ལོ་འབད་མེད་ཀྱི་ལུགས་ཆེན་པོ་བཞིའི་རང་སྤྱང་གནས་པ་ཉིད་རྩི་རང་ཚལ་ཏུ་འཕྲོད། ཐག་ཆེན་ཐག་ཏུ་ཆོད། གདིར་སྒྲོལ་ཐག་ཏུ་བཅའ་བ་བཅས་ཀྱིས་ཆོས་ཉིད་ཀ་དག་མ་བཅས་གཏུག་མའི་རྒྱལ་ལེ་བཟུང་པ་བཞག་གི་རང་སྤྱང་འཕྲོད།)。

ཀ་དམ་པ་འདྲེ་གཤེགས། 噶当巴德协 (1122—1192)，即噶当巴·德协喜巴。本名喜饶僧格 (ཤེས་རལ་སེང་གེ)，别名波巴塔耶 (པོ་པ་ཏ་ཡེ།)。

འཇམ་ལམ།) 。十二世纪宁玛派高僧，噶陀寺
(ཀ་ཐོག་དགོན་པ། 1159年建) 的创建者。该寺
在今四川白玉县境。

ཀ་ན་ཀ་མུ་ནི། (梵) 迦那迦牟尼。即金寂佛
(མངལ་རྒྱལ་གསེར་བླ་པ།) 。参看གསེར་བླ་པ། 条。

ཀ་ཡི་ལ་མ་གྲ་རྩ། (梵) 迦毗拉摩河沙。淡黄仙
人，古印度外道一仙人名 (ཐོད་སྐད་དུ་བྱང་སྤྱང་
ཆེན་པོ་སེར་རྒྱ་ཞེས་ཀྱང་གྲུ་ཕྱི་རྩ་ལ་པའི་བྱང་སྤྱང་
ཞིག་གི་མིང་།) 。

ཀ་ལམ་ར། 柱面幡。用棉麻或丝织物缝成，悬挂
在柱面上的装饰品 (སྐོས་ཆེན་དང་རས་སྐྱེགས་……
ལས་བཅོས་པའི་ཀ་ལའི་རྒྱ་ཞིག) 。

ཀ་བ་བྱམ་པ་ཅན། 宝瓶柱。指拉萨大昭寺释迦
殿前一立柱名。据云吐蕃赞普松赞干布曾在
柱下埋有祝愿佛教兴隆的宝藏 (ལྷ་ས་འབྲུལ་……
ལྷང་གཙུག་ལག་ཁང་གི་ཀ་བ་ཞིག་དེའི་རྒྱ་ཐོད་
རྒྱལ་སྤྱང་བཅུན་གྱིས་བཟུན་པ་དར་བའི་སྒྲིན་ཆོག་གི་
གཏིར་སྤྲས་ཡོད་ཟེར།) 。

ཀ་བ་ལྷལ་མགོ་ཅན། 蛇头柱。指拉萨大昭寺释迦
佛殿前一立柱名。据云吐蕃松赞干布在柱下
埋有猛利咒法宝藏 (ལྷ་ས་འབྲུལ་ལྷང་གཙུག་ལག་
ཁང་གི་ཀ་བ་ཞིག་དེའི་རྒྱ་ཐོད་རྒྱལ་སྤྱང་བཅུན་
གྱིས་མཐུ་ཐགས་ཀྱི་གཏིར་སྤྲས་ཡོད་ཟེར།) 。

ཀ་བ་བཞི། 四柱。指宁玛派高僧索穹·喜饶扎巴
(བྱུང་རྒྱུ་ཤེས་རབ་གྲགས་པ། 1014—1074) 四
名高徒的称谓。他们是：心识宗之柱 (སེམས་
རྒྱལ་ཕྱི་ཀ་བ་) 贡布·觉敦释迦益西 (གྱུང་བུ་
ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་) 、经教之柱 (མདོ་རི་ཀ་བ་)
杰隆·阳康喇嘛 (ལྷེད་ལུང་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་) 、
幻化之柱 (རྒྱ་ལྷ་ཕྱི་ཀ་བ་) 曲坝之兰·释迦
桑波 (རྒྱ་པར་ཕྱི་མག་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་) 、事业成就

之柱 (ཕྱི་རྒྱལ་ཕྱི་ཀ་བ་) 那摩日·达底觉释迦
(ནག་མོ་འཇམ་ལམ་རྩ་ལྷ་མོ་) 。

ཀ་བ་ཤིང་ལྷ་ཅན། 树叶柱。指拉萨大昭寺释迦佛
殿前一立柱名。据云吐蕃赞普松赞干布曾在
柱下埋有财富宝藏 (ལྷ་ས་འབྲུལ་ལྷང་གཙུག་ལག་
ཁང་གི་ཀ་བ་ཞིག་དེའི་རྒྱ་ཐོད་རྒྱལ་སྤྱང་བཅུན་
གྱིས་རྩ་གཏིར་སྤྲས་ཡོད་ཟེར།) 。

ཀ་བ་ལེང་མགོ་ཅན། 狮头柱。指拉萨大昭寺释迦
佛殿前一立柱名。据云吐蕃赞普松赞干布曾
在柱下埋有祝愿家畜兴旺的宝藏 (ལྷ་ས་འབྲུལ་
ལྷང་གཙུག་ལག་ཁང་གི་ཀ་བ་ཞིག་དེའི་རྒྱ་ཐོད་
རྒྱལ་སྤྱང་བཅུན་གྱིས་རྩ་གཏིར་སྤྲས་ཡོད་ཟེར།) 。

ཀ་མ་ལ་ཡི་གཙུག་ལག་ཁང་། 嘎摩罗寺，是古印度
一大寺名 (རྒྱ་གར་ཡུལ་གྱི་གཙུག་ལག་ཁང་ཅན།) 。

梵语中“ཀ་མ་ལ”意为“莲花”。

ཀ་མ་ལ་ཕྱི་ལ། (梵) 莲花戒论师，系印度高僧静
命论师 (སྤྱོད་དཔྱད་ཞི་བ་འཛ།) 的弟子，赤松
德赞时，遵静命论师遗言，被迎请到西藏。
曾与汉僧摩诃衍那 (མ་རྩ་ཡ་ན་) 辩论“顿渐”
(སྒྲིན་མིན་པ་དང་ཆོན་མིན་པ།) 法门。著有《中
观光明论》(དབུ་མ་ལྷང་བ།) 、《修道次第
论》和《菩提心释》等书。

ཀ་ཆལ་དགོན། 噶采寺。在今西藏墨竹工卡县境，
相传为松赞干布所建。

ཀ་ཡ་ན་མི་རྩ། (梵) 迦亚那米扎。善知识的
意思 (དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་ཞེས་པའི་དོན།) 。

ཀ་ལ་བ། 迦拉波。佛教理想国北方香拔拉地方一
城市名 (ཕྱང་གཞུ་ལའི་སྤྱང་ཕྱིར་ཞིག) 。

ཀ་ལ་བྱ་ཀ་ར་ཏ། (梵) 1. 《声明集分论》，
印度一部语言学著作，公元前三、四百年的
洒巴达维摩著。藏文译作“བཟུན་པའི་གྲ་མེ”

如来(1384—1415)。系噶玛噶举派黑帽系第五世活佛，本名曲贝桑波，住前藏粗普寺，藏历第七饶迥火狗年(明永乐五年)春大明皇帝(明成祖)命其建普度大斋于南京灵谷寺，荐福于洪武帝后，受封如来大宝法王，赐玉印(ཀམ་བཀའ་བརྒྱུད་ཞུགས་པའི་སྐུ་ཐེང་ལྷ་།

པ། མཚན་དངོས་ཚོས་དཔལ་བཟང་པོ་ཡིན།

མཚན་ཕྱག་དན་ས་བསྐྱེད་པ། རབ་བྱུང་བརྒྱུད་པའི་
མེ་ཁྲི་ལྷ་རྒྱ་མིང་ཀླུ་པོས་གདན་དྲངས་པ་ཉར་ནན་
ཅིན་དུ་ཕྱིན་ཏེ་ཀླུ་པོའི་ཡཔ་ཡུམ་གྱི་འདས་མཚན་ལ་
རིས་མེད་ཀླུ་སྒྲོལ་གྱི་རིམ་གྱི་ཀླུ་ཆེར་བསྐྱབས་པའི་།
ཡོན་དུ་ཀླུ་པོས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རིན་ཆེན་ཚོས་
ཀླུ་ཞེས་པའི་འཇམ་ས་ཤེལ་ཐམ་བཅས་ཕྱལ།)。

ཀམ་པ། 噶玛巴。系噶玛巴希的略称(ཀམ་པ་ཤིའི་
བསྐྱེད་མིང་།)。参看ཀམ་པ་ཤི། 条。

ཀམ་པ་ཚོས་ཐེ་ཚོས་དཔལ་བཟང་པོ། 噶玛巴法王曲
贝桑波。参看ཀམ་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ། 条。

ཀམ་པ་ཤི། 噶玛巴希。原名曲吉喇嘛(ཚོས་གྱི་ལྷ་།

པ། 1204—1283)，系藏传佛教噶玛噶举派第二代祖师。生于康区止拢丹地方贵族家庭。十一岁出家，居粗朴寺，公元1256年(南宋宝佑四年)受元宪宗(蒙哥)供养，赐以金边黑帽，从此，其传承称噶玛噶举黑帽系。

噶玛巴希逝世后，曾以让迥多吉(རང་བྱུང་རྩ་
རྩེ། 1284—1339)为第二代转世活佛。藏传佛教活佛转世制度自此人始。

ཀམ་པ་ཤི་ཚོས་གྱི་ལྷ་པ། 噶玛巴希·曲吉喇嘛

(1204—1283)，世寿八十岁。为噶玛·噶举派第二祖。生于康止隆地方，被认定为噶玛·都松钦巴转世，开西藏活佛转世制度的先例。依都松钦巴的再传弟子崩扎巴为师，公元1247年赴粗普寺，居住六年。1253年应邀谒见元世祖忽必烈于绒域色堆(今四川嘉绒地区)。游方传教，于内蒙与宁夏交界处建显化寺。元宪宗蒙哥时，赐金缘乌纱

帽、金印等，从此所传遂称为噶玛噶举派黑帽系。蒙语称大师为巴希。1260年蒙哥逝世，忽必烈弟兄不睦，噶玛巴希涉嫌入狱，流放边地，乙酉年获释，返回西藏，沿途经康青等地传教八年，抵粗朴寺后，对该寺加以扩建，遂成为该派另一主寺(རབ་བྱུང་གསུམ་པའི་ཤིང་གྱི་ལྷ་ར་ཁམས་འཕྱི་ལུང་དུ་སྐྱེ་བསྐྱེད་པ་འདི་ཉིད་ཀམ་པུས་གསུམ་མཁུན་པའི་ཡང་སྤྱིད་དུ་རོས་བཟུང་བས་ཐོད་ལ་བླ་མའི་སྐུ་ལ་སྐྱོར་ལ་འཛིན་ཕྱིད་སྒྲོལ་ཐོག་མ་དེ་ནས་འགོ་རྒྱུགས། ཏུ་གསུམ་མཁུན་པའི་ཡང་སྐྱོབ་སྐྱོམ་བྲག་པ་བླ་མར་བསྐྱེད། མེ་ཁྲི་ལྷ་རྒྱ་མིང་ཐུར་མེའས་ཉེ་ལྷ་བྲག་བཞུགས། མེ་ཆེན་ཀླུ་པོས་གདན་དྲངས་པ་བཞིན་རོང་ཡུལ་གཤེར་སྤྱོད་དུ་ཀླུ་པོ་དང་མཇུག་ནང་མག་ཏུ་འབྱུལ་ནང་སྐུ་པའི་ལྷ་ཁང་བཞེངས། རབ་བྱུང་བཞི་པའི་མེ་འབྱུག་ལྷ་ར་མོར་གོར་ཀླུ་པོས་གདན་དྲངས་ཏེ་གྱི་ཤི་གཤེར་ཐམ་དང་ཞུགས་གཤེར་མདོངས་ཅན་གནད་བས་ཀམ་པ་ཤི་ཞེས་གསེར། པ་ཤི་ཞེས་པ་མོག་སྐད་དུ་སྒྲོབ་དཔོན་ཟེར། ལྷགས་སྐུ་ལྷ་ར་མོར་གོར་ཀླུ་པོ་འདས། ཞོ་བེ་ལ་གཅེན་གཙུང་ནང་མ་འཆམས་པ་དང་འབྲེལ་ཚུལ་གྱི་དབང་གིས་བཅོན་དུ་བཟུང་ཞིང་ཀླུང་འབྱུང་བཟང་། ཤིང་གྱི་ལྷ་ར་གྱི་ཡངས་བྱུང་ཉེ་དབྱུག་སྐུ་ཐེའས་པའི་ལམ་བར་མདོ་ཁམས་སྐུ་བཟུན་པ་ལ་ལྷ་བརྒྱུད་སྤེལ། དེ་ནས་མཚན་ཕྱར་ཕྱིན། དགོན་པ་ཀླུ་ཆེར་བསྐྱེད། རབ་བྱུང་ལྷ་བའི་རྒྱ་ལྷག་ལྷ་ར་འདས།)。

ཀམ་མི་བསྐྱེད་རྩེ། 噶玛·弥觉多吉。义译“不动金刚”(1507—1554)。西藏噶玛噶举派黑帽系第八代转世活佛。巴沃·祖拉陈瓦之师。通达诸明，著述颇富(ཀམ་ཞུགས་པའི་སྐུ་ཐེང་བརྒྱུད་པ། དཔལ་པོ་གཙུག་ལག་ཐེང་བའི་སྐུ་དཔོན་ཡིན། རིག་གནས་ཐམས་ཅད་ལ་མཁས་པས་

ལེགས་བཤད་གསུང་ཚམ་ཤིན་ཏུ་མང།))。

ཀམ་རང་བྱུང་ནི་མེ། 噶玛·让迺多杰。义译“自然

金刚”(1284—1339)。为西藏噶玛噶举派黑帽系都松钦巴第三代转世活佛。系噶玛巴希弟子邬金巴的徒弟，先后游历康藏各地，到处募化建寺修桥。公元1331年应元宁宗诏至北京，第二年为元宁宗帝后传时轮大灌顶。1334年经五台山返藏，居桑耶寺，备资缮写《甘珠尔》及《丹珠尔》各一部，著有显密论述及历算集论等书。1336年又应诏至北京见元顺帝。1339年在北京逝世，卒年五十六岁。其弟子扎巴僧格即噶玛噶举红帽系第一世(ཀམ་རྩལ་གསུམ་མཁུན་པའི་སྐུ་ཕྱིན་གསུམ་པའི་མཚན་ཏེ། ཀམ་པམྱེད་སྐབ་མ་སྐུན་པ་རིན་ཆེན་དང་ལ་གྱི་སྐབ་མ་ཡིན། ཁམས་དབུས་ཕྱགས་སུ་གཙུག་ལག་ཁང་དུ་མ་གསར་བཞེངས་དང་ཉམས་གསོ། ཟམ་པ་གསར་འཛུགས་སྐད་སྒྲིབ་འགྲོ་དོན་མཛད། རབ་བྱུང་དུག་པའི་ཕྱགས་ལྷག་ཡོང་པེ་ཅིན་དུ་ཕེབས་ཏེ་རྒྱལ་པོ་དང་བཙུན་མོ་ལ་རྩལ་འཁོར་གྱི་དབང་ཆེན་བསྐྱར། ཤིང་གྱི་ཡོང་རི་པོ་ཅེ་ལྷ་བཙུན་ནས་དབུས་ཕྱགས་ཏེ་བམས་ལས་གཙུག་ལག་ཁང་དུ་བཞུགས། བཀའ་བསྟན་པོད་དུ་འབྱར་རྩི་ཅོག་གསར་དུ་བཞེངས། མདོ་ཐགས་གཉིས་ཀྱི་བསྟན་བཅས་དང་། ཅིས་གཞུང་ཀྱན་བརྩམས་པས་མང་དུ་རཅས། མེ་གྱི་ཡོང་རྒྱལ་པོའི་བཀའ་ཁྱད་ལྟར་པེ་ཅིན་དུ་ཕེབས། དེའི་སྐབ་མ་གསུམ་པ་ལེང་གེ་ནི་ལྷ་དམར་པའི་སྐུ་ཕྱིན་དང་པོ་ཡིན།)。

ཀམ་རབས་བཟུང། 噶玛八祖。藏传佛教噶玛派的八大祖师。即：噶玛都松钦巴(ཀམ་རྩལ་གསུམ་མཁུན་པ།)、噶玛巴希(ཀམ་པམྱེ།)、噶玛让迺多杰(ཀམ་རང་བྱུང་ནི་མེ།)、噶玛德银谢巴(ཀམ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ།)、噶玛同哇顿丹(ཀམ་མཐོང་བ་དོན་ལྡན།)、噶玛曲扎嘉措

(ཀམ་ཚས་གྲགས་ཏུ་མཚོ།)、噶玛弥觉多杰(ཀམ་མི་བཟུང་ནི་མེ།)。

ཀམ་རྩལ་བའི་ནི་མེ། 噶玛乳必多吉(1340—1383意译噶玛喜游金刚)，西藏工布地区人，他被认定为黑帽系第三世活佛让迺多吉的转世，在粗朴寺接替让迺多吉的法位，称黑帽系第四世活佛。1356年元顺帝召他去北京。1358年他动身东来。1359年经过青海宗喀地方时，曾为三岁的宗喀巴授近事戒。1383年于工布地方圆寂。

ཀམ་ལི་ཤི། 噶玛黎希。元代凉州(今甘肃武威)城内一塔名。是噶玛噶举派第二代祖师噶玛巴希遗骨塔，因语言讹讹，遂称噶玛黎希。

ཀམ་ཤ་ཏྲ། (梵)藏译“ལས་བཟུ་བ།”，汉译“百一羯摩论众”。佛经名，属律部。羯摩梵音，译为“ལས།”(业)，系作事之意，即作授戒、忏悔等事，并制宣告文，宣之于众人前。

ཀམ་ལྷ་ཕྱིན། 噶玛拉顶。原西康类乌齐一寺院名。

ཀམ་ཅུ་ཤ། (梵)军荼利。净瓶，净水小瓶。比丘常用器物之一(ཐྱི་ཐུགས་ཏེ། དགེ་སྦྲེང་གི་ཅུ་ཕྱམ་རིལ་བྱ།)。

ཀམ་ཀྲའི་ཤེད་གནས། (梵)迦殊古舍地。印度恒河岸边一地名，在那里有释迦牟尼的坐石，有放有如来头发、指甲和舍利的宝塔，还有许多个寺院(ཐུགས་ཅུ་པོ་གཞུང་འགམ་དུ་ཡོད་པའི་གནས་ཞིག་ཏེ། དེ་གར་ནས་འབྲེན་བཞི་ཀའི་བཞུགས་ཤིང་མང་དོད་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུ་ལེན། ཆེས་རིང་བཟེལ་བཞུགས་པའི་མཚན་ཏེན། དགོན་ཕྱེ་མང་ལྷག་ཡོད་ཅེས་མི་བཟང་མགོན་པོ་སྐུ་བས་ཀྱིས་རཅས་པའི་རྒྱ་ནག་ཆོས་འབྱུང་དུ་བཤད་དོ།)。

ཀའོ་ཏ། 力游龙王。八大龙王之一(ཐུ་ཆེན་བཟུང་།

ཁྱ་མར་ཤི། 鸠摩罗什。系中国佛教四大译经家之

一。祖籍天竺，其父鸠摩罗炎出家至龟兹，与龟兹国王之妹结婚生罗什。七岁时随其母出家，遍游西域，最善大乘教。秦苻坚建元十九年派吕光伐龟兹，俘鸠摩罗什至凉州（甘肃武威），时苻坚败，吕光在凉州自立。后秦姚兴伐凉州，吕光降，鸠摩罗什从凉州到长安，兴礼为国师。在西明阁与逍遥园翻译佛典三百八十余卷。后秦弘始十一年圆寂于长安。

ཁྱ་ཅ་ཁྱ་ལེ། (梵) 拘留拘里。作明佛母(རིག་ཅེད་ས་)，为萨迦派金法传中怀柔佛母(ས་སྐྱ་གསེར་ཚས་སོགས་ལས་བྱུང་བའི་དབང་གི་རྩ་མོ་……ཞིག)。

ཁྱ་ཅ་ཁྱ་མ་ལ། (梵) 古茹古拉部。义为作明母部小乘一切所贵部的别名之一。

ཁྱ་ཤ། (梵) 吉祥草，系一种有长芒的禾本科植物。

梵音汉译作姑奢、俱舒，意译为上茅草、牺牲草，为吉祥童子奉献给释迦佛的草名，释迦用之敷为坐具，因以成道，此草故名吉祥草。

ཁྱ་ཤ་ལི། (梵) 弧沙利，同ཁྱ་ས་ལི། 条。

ཁྱ་ཤ་ལི་རྒྱུད། 上茅城。梵音汉译为拘屠那揭罗。系印度摩揭陀国古城名，为摩揭陀古都，该地多吉祥草，故名上茅城。为释迦牟尼涅槃之地(ཐུག་ཐུབ་པ་ཐུ་དན་ལས་འདས་པའི་……ཡུལ།)。

ཁྱ་ཤ་ལི་རྒྱུད་ཁྱེར། 拘尸那，为佛教三十六胜地之一，佛入涅槃的城市(ཐུག་ཐུབ་པ་ཐུ་དན་ལས་འདས་པའི་ཡུལ།)。参看ཁྱ་ཤ་ལི་རྒྱུད་ཁྱེར། 条。

ཁྱ་ས་ལི། (梵) 弧沙利。善士(དགེ་བ་ཅན།)。虔诚修行者。

ཁྱ་ས་ལི་འོ་ཆགས་གསོག། 舍身积福，乞丐积资。修断行者施舍自身以积聚福德资粮之法行(གཙོད་

ལུགས་ཀྱི་རང་ལུས་སྤྱིན་པར་བཏང་ནས་ཆོགས་……གསོག་པའི་ཆོས་སྤྱད།)。属觉城派修行方法。

ཁྱན་དགྲིས། 缠，缚结，萦缠。在修止及修平等舍心的时候，反复萦缠内心的烦恼现行。此种烦恼，分为三等：凡属行动连续不断，无惭无愧、庆幸欢喜、不以为过者为上品缠，不以为过，其余三支不全者为中品缠，其余三支虽全，但能视以为过者为下品缠(ཞིག་ནས་དང་། བཏང་སྒྲུབས་སྒྲོམ་སྒྲུབས་ལུ་ལེས་ཡང་ཡང་དགྲི་བར་བྱེད་པའི་ཉན་མངས་ཤིག་དེ་ལ་རྒྱན་མི་འཆད་པར་སྤྱད་པ་དང་། རོ་ཆ་ཁྱེད་ལེད་སྤྱད་པ། དག་འཁྱིད་མཁུ་བར་སྤྱད་པ། ཉེས་དམིགས་སྤྱི་ལྟ་བུ་བཅས་ཡན་ལག་བཞི་ཆད་ན་ཆེན་པོ་……དང་། ཉེས་དམིགས་སྤྱི་ལྟ་ཞིང་ཡན་ལག་གཞན་དག་མ་ཆད་ན་འབྲིང་བ། ཡན་ལག་གཞན་དག་ཆད་ཞིང་ཉེས་དམིགས་སྤྱི་ལྟ་སྤྱི་ལྟ་བུ་བཅས་……དབྱེ་བ་གསུམ་ཡིད།)。

ཁྱན་དགྲིས་བརྒྱད། 八缠。即：昏沉(སྤྱགས་པ་)、睡眠(གཉིད།)、掉举(གློད་པ།)、追悔(འཇུད་པ།)、嫉妒(ཐག་དོག)、吝啬(ཁེར་……མ།)、无惭(རོ་ཆ་ཁྱེད་པ།)、无愧(ཁྱེད་པ།)。

ཁྱན་དགྲིས་བརྒྱུ་ 十缠。在八缠中加入忿、覆缠成为十缠(ཁྱན་དགྲིས་བརྒྱད་ཀྱི་ཉིང་དུ་ཁྱེད་པ་དང་……འཆབ་པ་གཉིས་བརྒྱན་པས་བརྒྱུ།)。

ཁྱན་སྐབས། 1. 众生归处。六道众生共同归依之地(འགྲོ་བ་རིགས་དྲུག་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྐབས་……ཡུལ།)。2. 一佛名，一切胜佛(སངས་……རྒྱས་ཤིག་གི་མཆན།)。

ཁྱན་མཁྱེན། 全知(ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་དོན།)。佛教智慧的神。含义与萨婆若相同。就广义

讲，指无所不知的佛(ལངས་བྱུ་ལ།)，大自在(དབང་ཕྱུག་ཆེན་པོ།)，也用此称有大智慧的高僧。

ཀྱན་མཁྱེན་ཉི་མའི་གཉེན། 遍智日亲，释迦牟尼之异名(ཐུག་ཀྱི་ལྷ་པོའི་མཆན་ཞིག།)。

ཀྱན་མཁྱེན་ལྷ་ལས་བཟུ། 遍智十力，如来十力。同ལྷ་ལས་བཟུ། 条。

ཀྱན་མཁྱེན་སྒྲིལ་མ་འཇམ་དབྱངས་བཞད་པའི་རྩེ་དབལ་བཟང་པོ། 一切智嘉木样协巴多吉(1648—1721)，原名阿旺尊珠(དག་དབང་བཙུན་འགྲུ་ལ།)，系拉卜楞寺第一世嘉木样活佛。今甘肃省夏河县甘加(གན་གྱ།)地方人。十三岁出家，由庆却益希嘉措(ལྷ་མཚན་ཡེ་ཤེས་བྱ་མཚོ།)大师授沙弥法戒，取名罗桑坚参(སྒྲིལ་བཟང་བྱལ་མཆན།)。二十一岁赴西藏拉萨哲蚌寺郭莽扎仓(སྒྲིལ་མང་གྲུ་ཆང་།)学经，二十五岁取得“朵举巴”(བཀའ་བཟུ་པ།)学位。二十七岁由五世达赖阿旺罗桑嘉措(དག་དབང་སྒྲིལ་བཟང་བྱ་མཚོ།)授比丘戒。五十三岁由六世达赖仓央嘉措(ཆངས་དབྱངས་བྱ་མཚོ།)委任为哲蚌寺果芒扎仓堪布。六十一岁应青海和硕特前旗黄河南亲王额尔德尼吉囊(ཨེར་ཉི་ཐུ་ནང་།)敦请回原籍。1709年创建拉卜楞寺。1710年(清康熙五十九年)康熙帝颁赐嘉木样金敕金印，封扶法禅师班智达额尔德尼诺门汗(བཟུན་པ་འཛིན་ཅིང་སྤྱང་བར་བྱེད་པའི་པཱི་རྩེ་ཨེར་ཉི་ཐུ་མིན་ཏན།)1721年逝世，终年七十四岁。

ཀྱན་དགའ་བྱ་ཤིས། 贡噶扎喜，又称贡噶扎西坚参(ཀྱན་དགའ་བྱ་ཤིས་བྱལ་མཆན། 1349—1425)。他是元朝帝师贡噶坚参(ཀྱན་དགའ་བྱལ་མཆན།)之孙，父即大元曲吉坚参(རྩ་མཆན།)。

དབེན་ཆས་བྱི་བྱལ་མཆན།)。公元1413年(明永乐十一年)受明朝封爵为大乘法王(ཐེག་ཆེན་ཆས་བྱི་བྱལ་པོ།)。

ཀྱན་དགའ་བྱལ་མཆན། 贡噶坚参(1182—1251)。

藏传佛教萨迦派第四祖。参见ལ་ལྷ་པཱི་རྩེ་། 条。

ཀྱན་དགའ་ལྷོང་པོ། 贡噶宁波(1092—1158)。

昆·贡却结布之子，生于后藏。幼时随父学法，曾游历各地，广拜名师，遍学佛教显密二宗，又从香·贡巴瓦学得全付道果教授。1111年任萨迦寺主持，后广收门徒，传习亲口宝教与全付道果教授，使萨迦派的特征趋于鲜明，获“萨钦”(ས་ཆེན། 义为萨迦大师)称号，被称为“萨迦五祖”中之第一祖。

ཀྱན་དགའ་བོ། 庆喜。梵音译为阿难陀(ཨ་ནན་ཏཱ།)略作阿难。释迦牟尼十大弟子之中，为多闻第一，第二代付法藏师，第一集结时诵经藏之上座，佛说医明四续时，为内侍弟子之一(ཐུག་ཐུབ་པའི་ཉན་ཐོས་ཉེ་འཁོར་བཟུང་གས་ཤིག་ཡིན་པ་འདི་ཉིད་མང་ཐོས་མཚན་ཏུ་བྱུང་པ་དང་།)。

ཡུན་པའི་གྲུ་དང་རབས་གཉིས་པ། བཀའ་བཟུ་བ་དང་པོའི་སྐབས་སུ་མདྲ་ལྟོ་འདྲིན་པ་པོ། གསེར་གྱི་རྒྱུད་བཞི་གསུང་སྐབས་བྱི་ནང་འཁོར་བཅས་སོ།)。

此人为释迦牟尼叔父斛饭王之子，释迦牟尼之堂弟。成为释迦弟子之后并作释迦近侍，直至释迦圆寂。

ཀྱན་དགའ་སྒྲིལ་ལྷ་མཆན་དབལ་བཟང་པོ། 贡噶洛迫坚参贝桑波，《元史·释老传》作公哥罗古罗思坚赞班藏卜。为元朝第八任帝师。

《萨迦世系史》(藏文)载：此师生于公元1299年，卒于公元1327年，逝于大都(今北京)。他二十岁时返回西藏，造金液书写大藏经《甘珠尔》，将收集到的印度学者的论著译为藏文。公元1314年开始任帝师，直至1327年。《红史》说他任元仁宗普颜笃、英宗格坚、泰定帝也孙铁木儿的帝师，享年二十九岁，火阴兔年(1327)逝于大都。

ཡུན་དགའ་འོད་ཟེང་། 贡噶沃色。清代蒙古地方一大翻译家，曾将全部藏文《甘珠尔》译成蒙古文。生卒年月不详。

ཀྲན་དགའ་ར་བ། 1. 经堂。有佛像、佛经和佛塔的神殿和庙堂(སྐྱ་གསུང་བླགས་རྟེན་བཟླགས་ལུ་གཙུག་ལག་ཁང་།)。

2. 经架。安放佛经的方格木架(ཚས་ཁྱི་བླ་མཁ་ཅན།)。

3. 僧众辩经场(དགེ་བཤན་གྱི་ཚས་ར།)。

ཀྱན་ཁྱིམ་ཆེན་ 众胜。梵音汉译为毗湿饭恒罗
(ཅིལྷ་)，须达拏太子之别名。释迦牟尼佛之前
身，行布施时的名号 (མངའ་རྒྱལ་ཤུའུ་ཐུབ་པས་
ཁྱེ་བ་ལ་མངའ་རྒྱུན་པའི་མངའ་རྒྱུན་ཏུང་སྐབས་ཀྱི་
མཆན།)。

ཀྱན་གྱི་གནས། 一切处。指一切痛苦之所在(ན་གྱི་
འཆི་སྐབས་སྐྱུག་བཟུལ་ཀྱན་གྱི་གནས།)，即老、
病、死为一切痛苦之因。

ཀྱན་གྱིས་བཀྱར་བ། 一切所贵四部，为小乘之一部
(ཉན་ཐོས་བྱུ་ཙ་པའི་ལྷེ་པ་བཞིའི་ནང་གསལ་གྱི།)。
参看ཐང་པོས་བཀྱར་བའི་ལྷེ། 条。

ཀྲན་གྲགས་མ། 普闻女，四伏魔主母之一（བདེན་
འདུལ་གཙོ་མ་བཞིའི་ཡ་གྲུ་ཞིག）。

ཡུན་འཁྲུང་། 遍散。梵天之异名（ཉ་ཚངས་པའི་
མཚན་ཞིག）。

ཀྱན་འགྲོ། 遍行。虚空，大自在，遍行烦恼(ཉན་
པོངས་ཀྱན་འགྲོ།)，善道(ལམ་བཟང་།)。

ཀུན་འགྲོ་ལ། 五遍行。亦作ཀུན་ཏུ་འགྲོ་བ་ལ། 随同
心及其它一切心所生起的五种心所法(ལེས་
ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྒྱུ་ལྟ་བུ་འགྲོ་བའི་ལེས་ལྟུང་ལྟ།)
受(ཚཱ་བ།)、想(འདུ་ཤེས།)、思(ལེས་
པ།)、触(རྟེན་པ།)、作意(ཡིད་བྱེད།)。

ཐུན་འབྲས་ཀྱི་རྒྱ། 遍行因。特指能够遍行于“一切污染法”的烦恼而言，如无明、邪见、疑

等。六因之一。参见 𑖀𑖄𑖅 条。

ཀླན་ཉླན། 杂染。一切有漏法总名。

ཀྱན་ཉན་གྱི་དབང་ལྔ། 五杂染根。指凡夫所有五
受（མ་སྤྱེན་སྤྱད་ཀྱིས་བསྟན་པའི་ཆར་བ་ལྔཌ།），
忧受、喜受、苦受、乐受、舍受（不苦不乐
受）。参见ཆར་བ་ལྔ། 条。

ཀྱན་ཉིན་གསུམ། 三杂染。即：烦恼杂染（ཉིན་
མངས་པའི་ཀྱན་ཉིན།）、业杂染（ལས་ཀྱི་ཀྱན་……
ཉིན།）、或寿杂染（སྐུ་པའི་ཀྱན་ཉིན་ནམ་ཙེ་ཀྱན་
ཉིན།）。

ཀྱན་ཏུ་འགྲོ་བ་ལ། 五遍行，受(ཚོར་བ།)、想(འདྲ་
ཤེས།)、思(སེམས་པ།)、触(རྟེན་པ།)、
作意(ཡིད་ཅེད།) 等五心所，遍行于一切心
(སེམས་ཀྱན་གྱི་འཁོར་དུ་འགྲོ་བ་ལས་འབྱུང་བ།)，
故名遍行。

ཀྲན་ཏུ་ཐུ་གནས་ལྷན་གྱི་བ། 梵作末伽梨，全
名末伽梨拘睺梨，拘舍梨子。释迦牟尼
时，印度六大教派之一的自然派祖师。彼计
众生之苦乐，非由因缘乃自然而生者（ཐར་.....
ཤུ་མུ་ནི་ཞལ་བཞུགས་སྒྲུབས་ཆུ་གར་གྱི་ཁྱབ་ཐམང་..
ཐུ་བ་དྲུག་གི་ནང་གཤམ་རང་བྱུང་བའི་སྟོན་པ་འདིས་
ཤམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་བདེ་སྦྱག་ནམས་ཆུ་ཆེན་ལ་..
ཉིན་ནས་བྱུང་བ་ཡིན་པར་ངང་ཤུགས་ཀྱིས་བྱུང་བར་..
འདོད།)。

ཀླན་ཏུ་ཐུ་མེན་རིང་གིས་བྲུས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་མན།
《长爪梵志请问经》。唐代义净法师由梵文译
成汉文。全书三十七颂。藏译本末记译者姓名
(ཤོ་ཕྱ་ག་ཕོ་བློན་པ་འགྲུང་ཅན་མེད་པ་ཞིག)。

ཡུན་རྒྱ་འཕྲུལ་པ། 苦, 苦諦(ལྷན་པ་དེན།) .

ཀུན་ཏུ་འཐུག་པ་སྤྲུལ་བ། 道，道諦（ལམ་བདེན།）。

ཀུན་ཏུ་འཕགས་པེད། 集，集諦（ཀུན་འབྱུང་པ་དེན་